

รูปทรง และการจัดวางที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ :
บ้านแปน เมืองนูน ลิบสองป็นนา ยูนนาน
สาธารณรัฐประชาชนจีน
House form and Space Organization of
Dai Lue Vernacular Dwelling Houses:
Manbiancun Village, Menglunzhen,
Xishuangbanna, Yunnan,
People's Republic of China*

เกรียงไกร เกิดศิริ และ ธนิช หมื่นคำวัง

Kreangkrai Kirdsiri and Thanick Muenkhamwang

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Faculty of Architecture, Silpakorn University, Bangkok, 10200, Thailand

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์และสังเคราะห์แบบแผนของเรือน การจำแนกประเภทของเรือน ลักษณะความสัมพันธ์พื้นที่ใช้สอยของเรือน และศึกษาถึงพัฒนาการของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ ซึ่งในประเด็นศึกษาดังกล่าว เกิดมาจากแนวความคิดของคำถามที่ว่า ความหลากหลายของรูปทรงหลังคา ของเรือนจะส่งผลให้ผังพื้นที่ของเรือนแตกต่างกันหรือไม่ และรูปแบบของเรือน แต่ละหลังมีพัฒนาการอย่างไร ผู้วิจัยได้คัดเลือกหมู่บ้านตัวอย่างคือ “บ้านแปน (Manbiancun)” ซึ่งเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีความสำคัญในทุ่งเมืองนูน เขตลิบสอง-ป็นนา เป็นตัวแทนของชุมชนในเขตเมืองนูน และได้คัดเลือกเรือนกรณีศึกษา ที่มีรูปทรงที่ต่างกันจำนวน 7 หลัง เพื่อวิเคราะห์ประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาข้างต้น และทำความเข้าใจของการศึกษาในระดับจุลภาคก่อน เพื่อนำไปสู่การต่อยอดความรู้ของการศึกษาในระดับมหัพภาคในอนาคตต่อไปได้

เรือนไทลื้อ เขตสิบสองปันนา

ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาได้ 3 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 “การจำแนกประเภทของเรือน” สรุปได้ว่ามีรูปแบบเรือนทั้งหมด 6 รูปแบบ ได้แก่ เรือนแฝดเยื้อง, เรือนแฝดเยื้องมีเรือนขวาง, เรือนแฝดมีเรือนขวาง, เรือนสามจั่วมีเรือนขวาง, เรือนสี่จั่ว และเรือนสี่จั่วมีเรือนขวาง ทั้งนี้ไม่พบรูปแบบเรือนเดี่ยว หรือเรือนหงส์ (เอนหงส์) แล้ว ซึ่งเป็นเรือนดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ

ประเด็นที่ 2 “ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างรูปทรงหลังคาบกับพื้นที่ใช้สอยของเรือน” สรุปได้ว่า พื้นที่ใช้สอยที่อยู่ใต้หลังคาเรือนหลวง ต้องเป็นพื้นที่ส่วนที่สำคัญที่สุดของเรือน ได้แก่ ส้วมนอน (ห้องนอน) และห้องโถง ส่วนพื้นที่ใช้สอยที่อยู่ใต้หลังคาเรือนต่อขยายด้านข้าง จะเป็นพื้นที่ส่วนครัว และพื้นที่ใช้สอยที่อยู่ใต้หลังคาเรือนขวาง มักจะเป็นบันได ระเบียงหน้า (หัวค่อม) บางหลังมีห้องนอน หรือห้องเก็บของอยู่ข้างบันไดด้วย นอกจากนี้ยังมีลานแดด (จาน) อยู่นอกพื้นที่ใต้หลังคา มักจะพบถังเก็บน้ำ หรือห้องอาบน้ำและห้องขับถ่ายรวมอยู่ในพื้นที่ลานแดดด้วย

ประเด็นที่ 3 “พัฒนาการของเรือน” สรุปได้ว่า ความหลากหลายของรูปแบบหลังคาเรือนไม่ได้มีผลต่อรูปแบบแผนผังของเรือน ซึ่งการจัดวางความ

สัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอยของเรือนและลำดับการเข้าถึงพื้นที่ต่างๆ ยังคงมีความคล้ายคลึงกันอยู่ แต่ด้วยขนาดของพื้นที่ที่เปลี่ยนไปจึงทำให้ระบบโครงสร้างของหลังคาจะต้องเปลี่ยนแปลงวิธีการก่อสร้างตามไปด้วย พร้อมทั้งข้อจำกัดของวัสดุก่อสร้างและค่านิยมส่วนบุคคลเป็นผลทำให้รูปแบบของเรือนมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดจนกลายเป็นพัฒนาการ

คำสำคัญ : รูปทรงของเรือน, การจัดวางที่ว่าง, เรือนพื้นดินไถลื้อ, แบบแผนและพัฒนาการ, สิบสองปันนา, ยูนนาน

Abstract

This article explores the synthesis, analysis, and classification or typology of Dai Lue vernacular houses. The study focuses on the relationship between the roof forms and the functional areas, along with the study of the development of the Dai Lue houses. The study was arisen by issues from the following questions: does the variety of roof forms result in a floor plan, and how has each house and layout of Dai Lue house been developed? The researcher started the study by selecting the sample villages as "Manbiancun", a traditional community that is important in Menglunzhen Township, Xishuangbanna. There are also traditional patterns of settlement in the Dai Lue community. Then, 7 different case studies were selected for analyzing the issues for the purpose of the study and understanding of the micro-scale study first, leading to enhance the knowledge of the macro-scale study in the future. The conclusion of the study can be categorized into three points:

The first conclusion is about the typology of the house which can be classified into six forms: (1) *houses built in skew parallel*; (2) *houses built in skew parallel mixed with crossing houses*; (3) *houses built in parallel mixed with crossing houses*; (4) *three-gabled houses mixed with crossing houses*; (5) *four-gabled houses*; and (6) *four-gabled houses mixed with crossing houses*. The format of a single house or "Huen Hong" (swan-shape house), which was the original house of Lue ethnic, was not found.

The second conclusion is the relationship between the roof forms and the functional areas. This can be concluded

that the area beneath the main house is the most important part of the house, including a bedroom and a hall, with usable space under side-extension roof, which is a kitchen, and the space under the crossing roof is often the main stairs and veranda. There is a bedroom or a storage beside the stairs in some houses. Moreover, there is also the outside terrace which was under the roof. It was also found that a water tank or a bathroom and a toilet were included in the terrace as well.

The third conclusion is about the development of the house, which can be concluded that the variety of roof forms does not affect the layout plan of the house. The layout of the functional area of the house and the sequence of the access are still similar. However, the size of the area needs to be changed, and this affects the roof structure system and construction methods as well. In addition, the limitations of materials and personal values have been changing over time, hence these factors bring about the development of housing.

Keywords: house form, space organization, Dai Lue house, typology and development, Xishuangbanna

บทนำ

“ไทลื้อ” เป็นกลุ่มชนชาติพันธุ์ผู้พูดภาษาตระกูลไท-กะได (Tai-Kadai Language Group) ซึ่งมีศูนย์กลางวัฒนธรรมและถิ่นฐานอยู่ในแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน ทั้งนี้มีศูนย์กลางทางการปกครองดั้งเดิมในระบบจารีตอยู่ที่เมืองเชียงรุ่ง และมีการกระจายตัวของถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ราบระหว่างหุบเขาที่สัมพันธ์กับลุ่มแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขา และได้กระจายตัวลงมายังที่ราบเชิงเขาทางตอนเหนือของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่แม่น้ำโขงตอนกลางของภูมิภาค (Central Mekong River Group) เช่นเดียวกับกลุ่มคนไทกลุ่มอื่น ๆ ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางในเขตมณฑลยูนนาน ประเทศจีน ในรัฐฉาน ประเทศเมียนมา และทางตอนเหนือของ สปป. ลาว¹

จากการทบทวนสารสนเทศที่ผ่านมาจะเห็นว่า กลุ่มไทลื้อเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีผู้ศึกษาในประเด็นทางวัฒนธรรมมากที่สุดกลุ่มหนึ่ง โดยเฉพาะเรื่องผ้าทอพื้นเมือง สังคมศาสตร์ และการศึกษาในมิติประวัติศาสตร์ สำหรับงานบุกเบิกเริ่มแรกที่มีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับไทลื้อในประเทศไทยคือ งานของ

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ในเรื่อง “30 ชาติในเชียงรายได้” ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2493 ที่ให้ภาพลักษณะทางวัฒนธรรมของชาวไทลื้อที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเชียงรายได้ที่น่าสนใจและครบถ้วนในทุกมิติ ทั้งนี้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมในระดับผังหมู่บ้านที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตและประเพณี และการใช้สอยพื้นที่ในเรือน ทั้งนี้ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้สอยพื้นที่ภายในเรือนนั้น บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ใช้ตัวแบบของเรือนไทลื้อที่สิบสองปันนาเป็นตัวอย่าง² ต่อมาใน พ.ศ. 2497 บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ได้ตีพิมพ์หนังสือเรื่อง “ไทยสิบสองปันนา” ซึ่งนับว่าเป็นหนังสือที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมทั้งทางกายภาพและนามธรรมได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด และเป็นภาพลักษณะของชุมชนไทลื้อสิบสองปันนาที่ยังคงสภาพเงื่อนไขชุมชนทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม ซึ่งเนื้อหาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมสรรค์สร้างทางวัฒนธรรมได้แทรกสอดอยู่ในเนื้อหาของบทต่าง ๆ ทั้งในระดับผัง และระดับเรือน³ สำหรับงานวิชาการทางสถาปัตยกรรมมีการให้ภาพลักษณะของสถาปัตยกรรมไทลื้อครั้งแรก ๆ ใน พ.ศ. 2533 มีผลงาน 2 ชิ้น คือ วนิดา พิงสุนทร ในบทความวิชาการเรื่อง “เรือนไตลื้อในสิบสองปันนา”⁴ ได้อธิบายเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน องค์ประกอบของหมู่บ้าน ลักษณะพื้นที่ใช้สอยในเรือน รูปแบบของเรือน และอิทธิพลที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของเรือน และอรศิริ ปาณินท์ ในบทความวิชาการเรื่อง “กล่าวถึงวัดบ้านถิ่นสิบสองพันนาอีกครั้ง”⁵ ที่กล่าวถึงองค์ประกอบของผังบริเวณวัดไทลื้อในเมืองเชียงรุ่ง

สำหรับการศึกษาในองค์รวมเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมสรรค์สร้างของไทลื้อโดยนักวิชาการชาวจีนที่ให้ภาพรวมที่สมบูรณ์และจัดพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษใน ค.ศ. 1992 (พ.ศ. 2535) โดย Zhu Liangwen ในชื่อเรื่องว่า “The Dai or Tai and Their Architecture & Customs in South China”⁶ ซึ่งในการพิมพ์ครั้งนั้นได้มีการพิมพ์ฉบับแปลเป็นภาษาไทยในชื่อว่า “ชนชาติไต สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไตในสิบสองพันนา” โดยเสนอปริมาตรคติของการก่อรูปเรือนหลังแรกของชาวไทลื้อ ตลอดจนประเด็นความเชื่อดั้งเดิมกับรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ศาสนสถาน และบ้านเรือนของชนชาติไตในสิบสองพันนา⁷ และใน พ.ศ. 2539 อรศิริ ปาณินท์ ได้เสนอ “บ้านไตลื้อสิบสองพันนา” ในหนังสือ “บ้านและหมู่บ้านพื้นถิ่น”⁸ ซึ่งเป็นบทความวิชาการที่ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับเรือนพื้นถิ่นไทลื้อจากการสังเกตการณ์

ต่อมาใน พ.ศ. 2548 กวิน ว่องวิทย์การ และคณะได้ศึกษาวิจัย “โครงการเปรียบเทียบภูมิปัญญาในพัฒนาการของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ ระหว่างพื้นที่คัสดรใน อ.เชียงคำ จ.พะเยา ประเทศไทย กับพื้นที่คัสดรในแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน” ทั้งนี้ผลการวิจัยได้ให้ผลสรุปถึงคุณลักษณะของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อใน 5 ประเด็น คือ (1) เป็นเรือนที่มีตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยเหมาะสมกับภูมิอากาศ (2) เป็นเรือนที่มีองค์ประกอบเหมาะสมกับวัสดุ การใช้งาน และภูมิอากาศ (3) เป็นเรือนที่มีลักษณะพื้นที่

และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเอื้อต่อการปรับเปลี่ยน ต่อเติม และซ่อมแซม (4) เป็นเรือนที่มีการใช้พื้นที่และองค์ประกอบสถาปัตยกรรมแบบอเนกประสงค์ และ (5) เป็นเรือนที่มีลักษณะส่งผลประโยชน์ต่อเนื่องจากการใช้งาน อย่างไรก็ตามก็ยังไม่ได้แสดงถึงคุณลักษณะที่ชัดเจนในการเปรียบเทียบระหว่างเรือนไทลื้อในประเทศไทยและในสาธารณรัฐประชาชนจีน⁹

จากการทบทวนสถานภาพขององค์ความรู้และข้อเสนอที่ผ่านมาข้างต้น พบว่ามีข้อสังเกตและข้อเสนอที่น่าสนใจมากมาย ทว่าก็เปิดโอกาสให้ทำการศึกษาเชิงลึกอย่างเป็นระบบเพื่อตรวจสอบ ทบทวน ตลอดจนสนับสนุนข้อเสนอที่มีอยู่เดิมอย่างเป็นระบบ

วัตถุประสงค์ของบทความ

เพื่อศึกษาแบบแผนของเรือน ได้แก่ การจำแนกรูปทรงของเรือน ลักษณะความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย และลำดับการเข้าถึงพื้นที่ภายในเรือนพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในพื้นที่ชุมชนกรณีศึกษา เพื่อประกอบสร้างเป็นชุดความรู้เกี่ยวกับเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ต่าง ๆ ในลักษณะการศึกษาเชิงสังเคราะห์ต่อไป

คำถามในการศึกษา

1. ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและรูปทรงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในพื้นที่ศึกษามีความแตกต่างหลากหลายอย่างไร
2. ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและรูปทรงของเรือนพื้นถิ่นมีความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอยและลำดับการเข้าถึงพื้นที่ภายในเรือนเป็นอย่างไร
3. ความแตกต่างกันของลักษณะทางสถาปัตยกรรมและรูปทรงของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อนั้นแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเรือนอย่างไร

วิธีการศึกษา

เนื่องจากการศึกษานี้เป็นส่วนหนึ่งของเป้าหมายของการศึกษาวิจัยในประเด็นหลักที่ต้องการทราบถึงคุณลักษณะทางสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ก่อรูปอยู่ในดินแดนต่าง ๆ ทั้งในพื้นที่พื่นนาอื่น ๆ ซึ่งปัจจุบันก็คือเปรียบเทียบได้กับเมืองต่าง ๆ ในแคว้นสิบสองปันนา รวมทั้งการศึกษาชุมชนไทลื้อในพื้นที่อื่น ๆ อาทิ สปป.ลาว รัฐฉาน เมียนมา ตลอดจนชุมชนไทลื้อในประเทศไทย ซึ่งมีสมมติฐานว่าน่าจะมีคุณลักษณะที่แตกต่างจากในพื้นที่สิบสองปันนาอย่างมีนัยยะสำคัญ เพราะอยู่ด้วยสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ

ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางกายภาพและภูมิอากาศที่แตกต่างมาก ตามทฤษฎีที่ Amos Rapoport ได้เสนอไว้

เพราะฉะนั้นการศึกษาที่ชุมชน “บ้านแปน (Manbiancun) เมืองนุน แคว้นสิบสองปันนา” ซึ่งถือว่าเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีความสำคัญในเขตเมืองนุน หรือทุ่งเมืองนุน อีกทั้งยังมีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เป็นแบบแผนของชุมชน ไร่ลื้อ จึงกลายเป็นพื้นที่คัดสรรพื้นที่แรกของการเริ่มต้นทำการศึกษากาพรวมของสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นไร่ลื้อในระดับมหัพภาค (Macro-scale Study) เพื่อศึกษาให้ถึงแบบแผนและอัตลักษณ์ของเรือนพื้นถิ่นไร่ลื้อในชุมชนกรณีศึกษา เพื่อนำองค์ความรู้ที่ค้นพบไปเปรียบเทียบกับการศึกษาในชุมชนอื่น ๆ ต่อไป ทั้งนี้ทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างกันในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน โดยการเลือกศึกษาในกลุ่มตัวอย่าง (Sample Unit) เข้าไปลงสำรวจจริงวัดอาคารบ้านเรือน และสัมภาษณ์กับผู้คนในแต่ละพื้นที่ศึกษา เพื่อมองภาพรวมของการศึกษาทั้งหมด หากแต่การศึกษาของผู้วิจัยในครั้งนี้ เลือกที่จะศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในระดับจุลภาค (Micro-scale Study) โดยการเลือกพื้นที่กรณีศึกษาเพียงพื้นที่เดียว เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบเรือนในหมู่บ้านเดียวกันก่อน ซึ่งจะศึกษาถึงวิถีชีวิตของผู้คนและปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลให้รูปแบบเรือนมีความหลากหลายในรายละเอียดเชิงลึก เพื่อจะได้เป็นหนึ่งหน่วยตัวอย่าง (Sample Unit) ของการศึกษาเปรียบเทียบกับพื้นที่ศึกษาอื่น ๆ ต่อไป

สำหรับวิธีการเลือกเรือนกรณีศึกษานั้น ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับความแตกต่างของลักษณะรูปทรงหลังคาของเรือนเป็นหลัก เพื่อจะหาคำตอบว่าแบบแผนของผังพื้นหรือพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนนั้น จะมีความเหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่ถ้ารูปทรงภายนอกของเรือนแตกต่างกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ใช้เกณฑ์ในการคัดสรรเรือนกรณีศึกษา ดังนี้ (1) รูปทรงของเรือนต้องมีความแตกต่างกัน รูปแบบไม่ซ้ำกัน เพื่อเป็นตัวแทนให้กับเรือนหลังอื่น ๆ ที่มีรูปแบบที่ซ้ำกันได้ (2) เป็นเรือนที่เจ้าของเรือนอนุญาตให้เข้าลงสำรวจได้ ลำดับถัดมาได้แบ่งทีมลงสำรวจเรือนแต่ละหลัง โดยกำหนดรหัสตัวเรือนเพื่อใช้ระบุชื่อและตำแหน่งของเรือนในทีม ตัวอย่างเช่น “BN-01” โดยให้ BN = Biancun (ชื่อหมู่บ้าน) และ 01 เป็นรหัสตัวเลขสองตำแหน่ง (หลังที่) ส่วนเครื่องมือวิจัยในสนามจะเป็นเครื่องมือสำรวจจริงวัดต่าง ๆ มีการเก็บข้อมูลทางกายภาพด้วยการบันทึกภาพและการสำรวจจริงวัดเป็นหลัก และมีการสัมภาษณ์เจ้าของเรือนเพื่อใช้ประกอบข้อมูลด้านอื่น ๆ โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structure Interview) เพื่อเปิดประเด็นอื่น ๆ ที่น่าสนใจจากผู้ให้สัมภาษณ์นอกเหนือจากสิ่งที่เราอยากรู้เพิ่มเติม

อย่างไรก็ตามข้อมูลที่เก็บรวบรวมมานั้น ได้ใช้กรอบความคิดในการจำแนกประเภท (Typology) ของเรือนไร่ลื้อและลักษณะการตั้งถิ่นฐาน เนื่องจากสังเกตเห็นถึงความหลากหลายของรูปทรงภายนอกของเรือนไร่ลื้อในหมู่บ้านกรณีศึกษา จึงเกิดคำถามขึ้นว่าเมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว รูปแบบหรือ

แบบแผนของลักษณะการจัดวางพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนจะแตกต่างกันไปตามรูปทรงภายนอกด้วยหรือไม่ มีพัฒนาการของเรือนเป็นมาอย่างไร จึงต้องการหาคำตอบจากข้อสงสัยในครั้งนี้ออกคลี่คลายปัญหา และเพื่อที่จะสามารถอธิบายถึงเหตุผลของความหลากหลายของรูปทรงของเรือนและพัฒนาการของเรือนที่เกิดขึ้นได้

ผังแสดงความหลากหลายของรูปทรงหลังคาของพื้นที่การศึกษาชุมชนบ้านแปน (Manbiancun) ในเขตเมืองนูน แคว้นสิบสองปันนา

ภาพรวมของการจำแนกรูปแบบเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ

เรือนพื้นถิ่นไทลื้อในแต่ละถิ่นจากที่ได้กล่าวมาในช่วงต้น ไม่เว้นแม้แต่ในพื้นที่ในถิ่นฐานเดียวกันหรือในหมู่บ้านด้วยตนเอง ย่อมมีรูปแบบที่แตกต่างกันอยู่แล้ว เรือนไทลื้อโดยทั่วไปในสิบสองปันนามีลักษณะเป็นเรือนไม้ยกพื้นใต้ถุนสูง มีหลังคาคลุมต่ำ สิ่งที่มีแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดคือ “รูปทรงหลังคา (Roof form)” และ “ฝาเรือน (Wall)” ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่ จากการศึกษาการจัดจำแนกรูปแบบ (Typology) ของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ ซึ่ง วนิดา พึ่งสุนทร ได้จำแนกรูปแบบภายนอกของเรือนไทลื้อในสิบสองปันนา ออกเป็น 2 ลักษณะหลัก ๆ ได้แก่ รูปแบบเรือนที่มีความสัมพันธ์ระหว่าง รูปทรงหลังคา กับ รูปทรงของเรือน และรูปแบบเรือนที่มีความสัมพันธ์ระหว่าง รูปทรงหลังคา กับ ลักษณะแผนผังเรือน¹⁰ ผู้วิจัยขอสรุปรายละเอียดดังนี้

ลักษณะที่ 1 : รูปแบบเรือนที่มีความสัมพันธ์ระหว่างรูปทรงหลังคา กับ รูปทรงของเรือน

แบ่งได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

- (1) เรือนฝาตรง มีหลังคาปีกนกคลุมชั้นเดียว
- (2) เรือนฝาตรง มีหลังคาปีกนกคลุม 2 ชั้น
- (3) เรือนฝาผายออก มีหลังคาปีกนกคลุมชั้นเดียว

ลักษณะที่ 2 : รูปแบบเรือนที่มีความสัมพันธ์ระหว่างรูปทรงหลังคา กับ ลักษณะแผนผังเรือน

แบ่งได้เป็น 6 ประเภท ได้แก่

- (1) แบบเรือนเดี่ยว
- (2) แบบเรือนเดี่ยวซีกปีกหลังคา
- (3) แบบต่อมูข
- (4) แบบเรือนแฝด
- (5) แบบเรือนแฝดเอียง
- (6) แบบเรือนขวาง

ส่วนการจำแนกประเภทรูปแบบผังเรือนไทลื้อในสิบสองปันนา จูเลียส-เหวิน ได้จำแนกออกเป็น 3 ประเภท¹¹ ได้แก่ (1) ผังพื้นแบบดั้งเดิม มีผังเรือนเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ไม่นับรวมกับพื้นที่นอกชาน หลังคาจะคลุมพื้นที่ภายในเรือนทั้งหมดเป็นผืนเดียว อาจจะมีชายคาต่อเป็นหลังคาสองชั้น (2) ผังพื้นแบบขยาย มีผังเรือนเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หรือบางหลังต่อขยายไปทางด้านข้างทำให้กลายเป็นรูปตัวแอล (L) เนื่องจากการเพิ่มจำนวนของสมาชิกในครอบครัวและฐานะทางการเงินที่เพิ่มมากขึ้น หลังคาจึงมีการต่อออกไป

ด้านข้างเป็นเรือนแฝดหรือแบบต่อมุข (3) **ผังพื้นแบบพัฒนา** มีผังเรือนที่มีขนาดใหญ่กว่าแบบอื่น ๆ มักจะเป็นบ้านของนายบ้านหรือเศรษฐีในอดีต หรือการสร้างใหม่ที่ได้พัฒนาไปจากแบบแผนเดิม เช่น การต่อระเบียงเพื่อเชื่อมไปยังยั้งข้าว การขยายพื้นที่ใช้สอยให้ใหญ่ขึ้น ทำให้รูปทรงหลังคามีความซับซ้อน

สำหรับการแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน *วนิดา พึ่งสุนทร*¹², *อุบลียง-เหวิน*¹³ และ *อรศิริ ปาณินท์*¹⁴ ได้แบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนพื้นถิ่นไทลื้อในสิบสองปันนา และลำดับการเข้าถึงพื้นที่ภายในตัวเรือน ดังนี้ ส่วนแรกคือ “ใต้ถุนเรือน (*The space under the house*)” ใช้เก็บฟืน เก็บของ และเลี้ยงสัตว์ หากจะขึ้นไปบนเรือนต้องใช้ “บันได (*Main Stair*)” เข้าไปยังส่วนระเบียงหน้า (*Veranda*) ซึ่งไทลื้อเรียกว่า “ค่อม” หรือ “หัวค่อม” หรือ “ค่อมแหลน” เป็นโถงกึ่งภายนอกของเรือน มักใช้เป็นพื้นที่พักผ่อนในช่วงกลางวัน และเป็นพื้นที่แจกจ่ายการใช้การในพื้นที่ส่วนต่าง ๆ หากเชื่อมไปยังพื้นที่ภายนอกเรือนจะเป็นพื้นที่ของชานแดด (*Terrace*) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ไม่มีหลังคาคลุม ในภาษาถิ่นเรียกว่า “จาน” หรือ “จานกอน” หรือ “จานใต้” เป็นพื้นที่ซักล้าง มีระดับพื้นต่ำกว่าพื้นเรือน มักจะมี “ถังเก็บน้ำ (*Water Tank*)” เพื่อใช้อุปโภคและบริโภค บางหลังพบ “ห้องอาบน้ำ (*Bathroom*)” และ “ห้องขับถ่าย (*Toilet*)” ในสิบสองปันนาเรียกห้องขับถ่ายว่า “ชีซ่อ” มักจะก่อสร้างอยู่ตรงพื้นที่ชานดังกล่าวด้วย

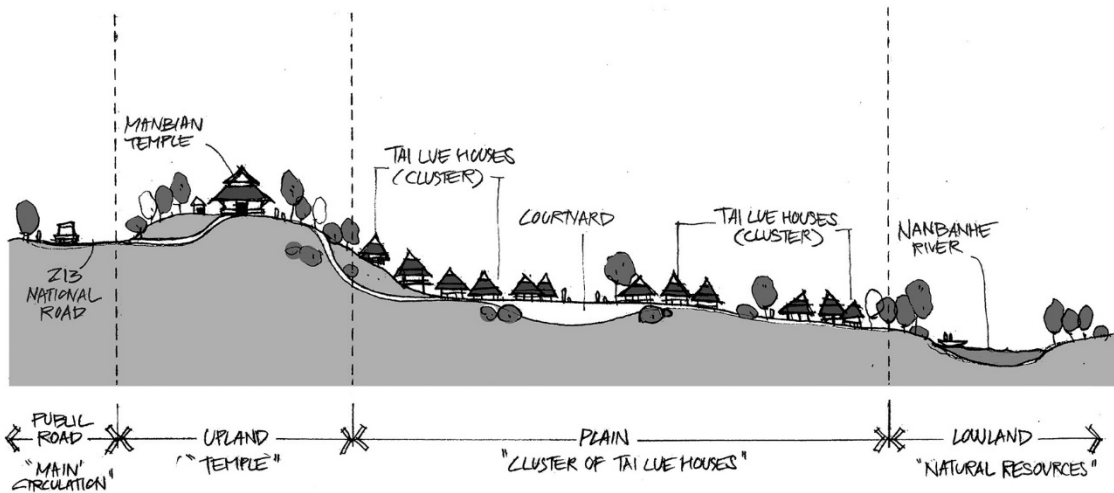
ทั้งนี้หากกลับเข้าไปยังส่วนระเบียงหน้าใหม่แล้วเข้าไปยังพื้นที่ภายในเรือนจะเป็น “ห้องโถง (*Hall*)” ภาษาไทลื้อเรียกว่า “ในเฮิน” หรือ “ตางใน” มักใช้สำหรับเป็นพื้นที่พักผ่อนในเวลาว่าง และเป็นพื้นที่เชื่อมต่อไปยัง “ส่วนครัว (*Kitchen*)” ซึ่งมี “แม่เตาไฟ (*Hearth*)” อยู่ระดับเดียวกับพื้นเรือน ส่วนอีกด้านหนึ่งของห้องโถงจะเป็น “ห้องนอน หรือ ส้วมนอน หรือ สั้ม (*Bedroom*)” ใช้เป็นที่นอนหลับต้องมีประตูปิดกั้นเสมอ ภายในห้องนอนจะพบ “หิ้งเทวดา (*Spirit's Shelf*)” อยู่มุมผนังห้องนอนทางทิศมงคลของเรือน เป็นที่กราบไหว้ผีพ่อแม่หรือผีบรรพบุรุษ อีกทั้งยังมีองค์ประกอบทางความเชื่อของเรือนอีก ได้แก่ “เสาขวัญ-เสานาง (*Sao Sautsaw - Sao Nang*)” โดยเสาหัวเป็นตัวแทนของผู้ชาย (*Male*) จะอยู่ด้านในห้องนอน และเสานางเป็นตัวแทนของผู้หญิง (*Female*) อยู่ใกล้กับแม่เตาไฟ เชื่อว่าเป็นที่สถิตของผีบ้านผีเรือนที่คอยคุ้มกันภัยให้แก่สมาชิกในเรือน¹⁵ และ “ตาแหลว (*Ta Laew*)” ไม้ไผ่สานรูปดาว เป็นสัญลักษณ์ห้ามกันสิ่งชั่วร้ายไม่ให้เข้ามาในเรือน มักติดอยู่เหนือประตูทางเข้าตรงส่วนบันไดขึ้นเรือน นอกจากนี้ ยังมี “ยั้งข้าว (*Granary*)” เพื่อใช้สำหรับเก็บข้าว มักสร้างเป็นหลังเดี่ยว ๆ แยกออกไปจากตัวเรือน บางเรือนทำชานหรือระเบียงเชื่อมพื้นที่ต่อเนื่องกัน

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอใช้ศัพท์คำไทยสามัญในการอธิบายลักษณะพื้นที่ใช้สอยต่อจากนี้ไป เพื่อความเข้าใจตรงกัน แทนศัพท์ภาษาถิ่นไทลื้อของพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน ดังนี้

คำไทยสามัญ	ภาษาอังกฤษ	ภาษาถิ่นไทลื้อ
ใต้ถุนเรือน	The space under the house	ตะล่าง
บันได	Main Stair	ชั้นได
ระเบียงหน้า	Veranda	ค่อม, หัวค่อม, ค่อมแหลน
ชานแดด	Terrace	จาน, จานกอน, จานใต้
ห้องโถง	Hall	โนเฮิน, ตางโน
ห้องนอน	Bedroom	โล้ม, ส้วม, ส้วมนอน
ส่วนครัว	Kitchen	เฮินไฟ
หิ้งผี	Spirit's Shelf	หิ้งเตวดา
ห้องขับถ่าย	Toilet	ชีซ่อ (เป็นภาษาถิ่นในประเทศจีน)

ลักษณะภูมิศาสตร์และพื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของหมู่บ้านแปน

หมู่บ้านแปน (Manbiancun) เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในทุ่งเมืองนุน ซึ่งเป็นเมืองขนาดเล็กอยู่กลางเทือกเขาระหว่างเส้นทางจากเมืองฮาไปยังเมืองฉวนและเมืองพง ติดกับปากแม่น้ำคำและแม่น้ำบาน (Nanbanhe River)¹⁶ มีการใช้น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติและการจัดการน้ำ หมู่บ้านแปนอยู่ติดถนนสาย 213 National Road ซึ่งเป็นทางสัญจรสายหลักของเมืองตัดผ่านเพื่อเข้ามายังหมู่บ้านทางทิศเหนือ และอยู่ติดริมฝั่งแม่น้ำบานซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน องค์ประกอบสำคัญของหมู่บ้านประกอบด้วย (1) **วัด** ตั้งอยู่บนตำแหน่งที่เนินสูงทางทิศเหนือของหมู่บ้านติดกับถนนสายหลัก ซึ่งเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ชาวบ้านจะไปวัดทุกวันเพื่อฟังธรรม (2) **กลุ่มเรือน** จะตั้งลดหลั่นตามความสูงของเนินจากเขตพื้นที่วัดลงไปยังทิศใต้ของหมู่บ้าน โดยมีถนนภายในหมู่บ้านเป็นตัวแบ่งกลุ่มเรือนออกไปเป็นส่วน ๆ และใช้เป็นเส้นทางสัญจรภายในหมู่บ้านด้วย มีรั้วคอนกรีตบล็อกรกกันอาณาเขตของตัวเรือนแต่ละหลัง รูปทรงของเรือนนั้นจะเป็นเรือนที่มีหลังคาจั่วปีกนก และมีชายคาโดยรอบ แต่จะมีรูปทรงแตกต่างกันไป ทิศทางของสันหลังคาส่วนใหญ่จะหันไปตามสันหลังคาของวิหารวัด ซึ่งหันไปตามแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก และขนานกับแนวลำน้ำ (3) **ลานบ้าน** เป็นพื้นที่ที่ใช้พบปะสังสรรค์กันภายในหมู่บ้าน (4) **ใจบ้าน** เป็นศูนย์รวมจิตใจอีกอย่างหนึ่งของหมู่บ้าน เพราะเป็นหมุดหมายแรกของการก่อตั้งหมู่บ้าน มีความศักดิ์สิทธิ์เป็นอย่างมาก ปัจจุบันชาวบ้านยังคงเข้าไปกราบไหว้สักการบูชาอยู่¹⁷ (5) **เสื่อบ้าน** เป็นสถานที่สถิตของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน (6) **ป่าเฮ่ว** หรือ **ป่าช้า** เป็นที่เผาศพประจำหมู่บ้าน (7) **ป่ากำ** เป็นป่าที่เอาไว้หาฟืนและเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติของหมู่บ้าน และ (8) **พื้นที่ปลูกพืชพรรณทางเศรษฐกิจต่าง ๆ** เช่น สวนยาง เป็นต้น

แสดงลักษณะภูมิประเทศ
และตำแหน่งพื้นที่ตั้งของ
หมู่บ้าน

ซ้าย : แม่น้ำบาน
(Nanbanhe) ไหลผ่าน
ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน
ขวา : ลานบ้าน เป็นพื้นที่
โล่งและจุดเชื่อมต่อระหว่าง
ถนนภายในหมู่บ้าน

บ๊อจ๋าน (พ่ออาจารย์) หนานหน่อ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า เดิมหมู่บ้านเคยมีผืนนา แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นปลูกสวนยางแทนหมดแล้ว แต่ก่อนจากที่เคยมี ยุงข้าว อยู่ใต้ถุนเรือนก็ถูกรื้อไปหมดแล้ว เปลี่ยนมาเป็น พื้นที่เก็บยางพารา แทน เพราะการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจของจีนที่ผ่านมา ส่งเสริมให้ปลูกยางพาราเพื่อนำไปขาย จึงทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านจากชานนา กลับกลายเป็นชาวสวนยางแทน นอกจากภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านเศรษฐกิจแล้วยังมีภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านความเชื่อ เนื่องจากมีการนับถือผีพ่อแม่ (ผีบรรพบุรุษ) ของชาวไทลื้อในช่วงวันสังขาร (วันสงกรานต์) ในเดือน 6 และช่วงวันเข้าพรรษา-ออกพรรษา ชาวบ้านจะตั้งหมู่ข้าว (สำหรับอาหาร) พร้อมดอกไม้ธูปเทียนที่วัด เพื่อให้พระและผีพ่อแม่ไปพร้อม ๆ กัน แสดงให้เห็นถึงความเชื่อดั้งเดิมและการนับถือพุทธศาสนาที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน เป็นอัตลักษณ์ทางสังคมของชาติพันธุ์ไท

ผลการศึกษา

เรือนกรณีศึกษาที่ได้คัดสรรในหมู่บ้านแปน มีจำนวน 7 หลัง โดยได้กำหนดรหัสเรือนแต่ละหลัง ได้แก่ BN-01, BN-02, BN-03, BN-04, BN-05, BN-06 และ BN-07 ซึ่งแต่ละหลังมีรูปแบบที่ไม่ซ้ำกัน เพื่อศึกษาผลลัพธ์ของความหลากหลายของรูปแบบเรือนว่าจะส่งผลต่อการวางผังพื้นที่ใช้สอยในเรือนหรือไม่ จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่กรณีศึกษานั้น ต้องนำมาวิเคราะห์แยกแยะรูปแบบเรือนทั้งหมดที่ได้สำรวจมา เพื่อแยกประเภทของเรือนแต่ละรูปแบบ พร้อมกับระบุข้อมูลที่จำเป็นต่อการวิเคราะห์อื่น ๆ ร่วมด้วย ที่ใช้ลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับเรือนเป็นหลัก ดังนี้

- (1) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับเรือน (House Data) ได้แก่ รหัสเรือน, รหัส GPS ที่ระบุตำแหน่งที่ตั้งของเรือน, ชื่อเจ้าของเรือน, อาชีพของเจ้าของเรือน, อายุเรือน และจำนวนสมาชิกที่อยู่อาศัยในเรือน
  - (2) การจำแนกรูปแบบของเรือน (Typology of House) ได้แก่ รูปแบบของเรือน จำแนกเป็น 6 รูปแบบ
  - (3) ข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กับสังคมวัฒนธรรม (Socio-cultural Relationship) ได้แก่ ลักษณะความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย ลำดับการเข้าถึงพื้นที่ภายในเรือน และทิศทางการเข้าตัวเรือน
  - (4) ข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ (Natural Relationship) ได้แก่ รูปทรงภายนอกของเรือน และวัสดุในการก่อสร้าง
  - (5) ข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ (Supernatural Relationship) ได้แก่ ทิศทางการหันหัวนอนของเรือน และองค์ประกอบสัญลักษณ์ทางความเชื่อของเรือน เพื่อให้เป็นบรรทัดฐานในการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน เพื่อหวังว่าจะช่วยเป็นการจัดระบบการวิเคราะห์ข้อมูลให้ง่ายขึ้นไปสู่การตอบคำถามของการวิจัยต่อไปได้ (ดูตารางที่ 1)
- จากข้อมูลในตารางที่ 1 ได้แสดงให้เห็นว่า ไทลื้อหมู่บ้านนี้ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำสวนยาง อายุเรือนโดยเฉลี่ยมีมากกว่า 10 ปีขึ้นไป อยู่อาศัยกันเป็นครอบครัวขนาดปานกลางจนถึงขนาดใหญ่ รูปแบบของเรือนที่พบในหมู่บ้านนี้แบ่งเป็น 6 ประเภท ซึ่งแต่ละประเภทมีรูปแบบที่เหมือนกัน คือ เป็นเรือนหลังคารูปจั่วปีกนก หรือเรียกว่า “เฮินหงส์”¹⁸ และมีหลังคาปีกนกอีกชั้นหนึ่งยื่นเป็นชายคาปกคลุมฝาเรือน แบ่งพื้นที่ใช้สอยหลัก ๆ เป็นพื้นที่ใต้ถุนเรือนและพื้นที่บนเรือน มีการใช้วัสดุธรรมชาติและวัสดุที่หาได้ตามท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างเรือน เช่น หินใช้เป็นฐานราก ไม้ใช้ทำโครงสร้างพื้น ผนัง หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินขอ มักหันหน้าเรือนไปทางทิศเหนือ โดยยึดตำแหน่งทางขึ้นบันไดเป็นหลัก ทิศหัวนอนคือทิศเหนือ เป็นตำแหน่งที่ตั้งของวัดและเป็นทิศมงคล พบพื้นที่และองค์ประกอบศักดิ์สิทธิ์ภายในเรือน เช่น หิ้งผีในส้วมนอน เสาท้าว-เสานาง และสัญลักษณ์ตาแหลวตรงหน้าประตูทางเข้า

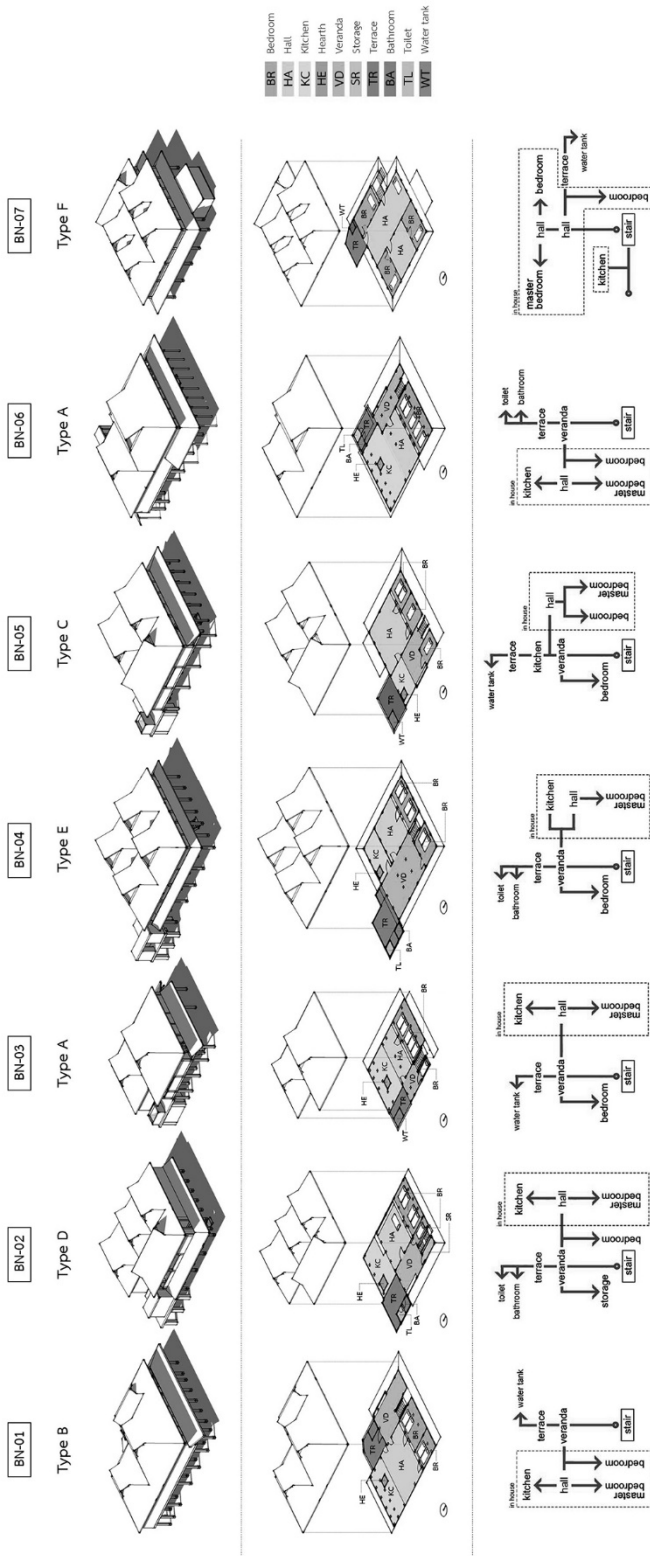
ลงสำรวจเมื่อวันที่ 12 เมษายน 2559

Note:

KK = Kreangkrai Kirdsiri

Relationship between Roof form and Functional area

Tai Lue houses: Manbiancun, Menglunzhen, Xishuangbanna

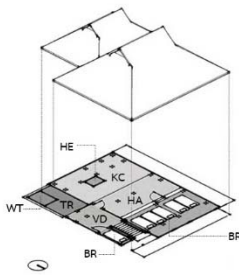
แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างรูปทรงหลังคา กับพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน และลำดับการเข้าถึงพื้นที่ภายในเรือน

1. การวิเคราะห์การจำแนกรูปแบบแบบแผนของเรือน (Typology of House)

ประเด็นการวิเคราะห์การจำแนกรูปแบบแบบแผนของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ ได้ใช้หลักการจำแนกประเภทของ วนิดา พิงสุนทร¹⁹ โดยแบ่งการศึกษาเปรียบเทียบ “รูปแบบเรือนที่มีความสัมพันธ์ระหว่างรูปทรงหลังคา กับ ลักษณะแผนผังเรือน” เพื่อวิเคราะห์การจำแนกรูปทรงภายนอกของเรือน และใช้หลักการ “การจำแนกประเภทรูปแบบผังเรือนไทลื้อในสิบสองปันนา” ของ จุฬาลักษณ์เทวีน²⁰ เป็นแนวทางในการวิเคราะห์การจำแนกรูปแบบแผนผังภายในของเรือน ในขั้นตอนแรกจะต้องเริ่มจากการแยกประเภทของเรือน ก่อน โดยนำเรือนกรณีศึกษาทั้ง 7 หลัง มาจัดหมวดหมู่โดยใช้ “รูปทรงหลังคา (Roof form)” ในการจำแนกประเภท ขั้นตอนต่อไปใช้หลักการจำแนกประเภท “รูปแบบผังเรือน (Functional Area)” โดยการพิจารณาแผนผังของเรือน ที่สัมพันธ์กับรูปทรงหลังคาในแต่ละรูปแบบ จากการวิเคราะห์สามารถแยกประเภทรูปทรงหลังคาที่สัมพันธ์กับลักษณะแผนผังเรือนทั้ง 7 หลัง ดังนี้

BR	Bedroom
HA	Hall
KC	Kitchen
HE	Hearth
VD	Veranda
SR	Storage
TR	Terrace
BA	Bathroom
TL	Toilet
WT	Water tank

สัญลักษณ์แทนพื้นที่

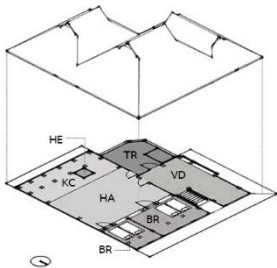

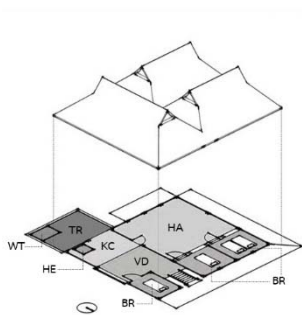
“Type A” – ประเภทเรือนแฝดเอียง ได้แก่ เรือนหลังที่ BN-03 และ BN-06

ลักษณะความสัมพันธ์ : จัดเป็นประเภทผังพื้นแบบขยาย โดยหลังคาจะมีขนาดใหญ่และขนาดเล็กต่างกัน พื้นที่ใช้สอยใต้หลังคาเรือนหลวง (เรือนหลังใหญ่) นั้น ประกอบด้วย บันได (Main Stair) ระเบียงหน้า (Veranda) ห้องโถง (Hall) และห้องนอน (Bedroom) ส่วนพื้นที่ใช้สอยใต้หลังคาเรือนต่อขยายด้านข้าง (เรือนหลังเล็ก) คือ ส่วนครัว (Kitchen) สันหลังคาวางในแนวขนานกัน หลังคาชิดติดกัน และมีการชักหลังคาปีกนกออกมาโดยรอบเรือนหลวง นอกจากนี้ยังมีลานแดด (Terrace) อยู่นอกใต้ร่มชายคา รวมถึงถังเก็บน้ำ (Water Tank) ห้องอาบน้ำ (Bathroom) และห้องขับถ่าย (Toilet) ด้วย

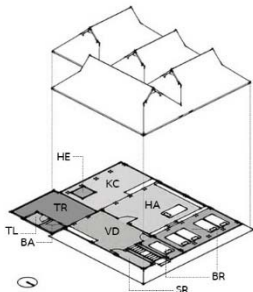
“Type B” – ประเภทเรือนแฝดเอียงและมีเรือนขวาง ได้แก่ เรือนหลังที่ BN-01

ลักษณะความสัมพันธ์ : จัดเป็นประเภทผังพื้นแบบขยาย โดยหลังคาจะมีขนาดเท่ากัน พื้นที่ใช้สอยใต้หลังคาเรือนหลวง (เรือนหลังใหญ่) นั้น ประกอบด้วย ห้องโถง (Hall) และห้องนอน (Bedroom) ส่วนพื้นที่ใช้สอยใต้หลังคาเรือนต่อขยายด้านข้าง (เรือนหลังเล็ก) คือ ส่วนครัว (Kitchen) สันหลังคาวางในแนวขนานกัน หลังคาชิดติดกัน มีเรือนขวางต่อออกมาจากด้านหน้าของเรือนหลวง สันหลังคาวางในแนวตั้งฉากกัน หลังคาชิดติดกัน พื้นที่ใช้สอยใต้หลังคาเรือนขวาง ประกอบด้วย บันได (Main Stair) และระเบียงหน้า (Veranda) และมีการชักหลังคาปีกนกออกมาโดยรอบเรือนหลวง นอกจากนี้ยังมีลานแดด (Terrace) อยู่นอกใต้ร่มชายคา รวมถึงถังเก็บน้ำ (Water Tank) ห้องอาบน้ำ (Bathroom) และห้องขับถ่าย (Toilet) ด้วย

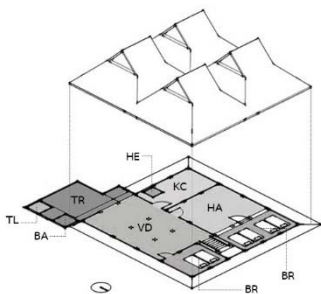

“Type C” – ประเภทเรือนแฝดและมีเรือนขวาง ได้แก่ เรือนหลังที่ BN-05
ลักษณะความสัมพันธ์ : จัดเป็นประเภทผังพื้นแบบขยาย โดยมีหลังคาสองหลัง ขนาดเท่ากัน สันหลังคาวางในแนวขนานกัน หลังคาชิดติดกัน พื้นที่ใช้สอยได้ หลังคาเรือนหลวง (เรือนหลังใหญ่) นั้น ประกอบด้วย ห้องโถง (Hall) และ ห้องนอน (Bedroom) มีเรือนขวางต่อออกมาจากด้านหน้าของหลังคาทั้งสอง สันหลังคาวางในแนวตั้งฉากกัน หลังคาชิดติดกัน พื้นที่ใช้สอยใต้หลังคาเรือน ขวาง ประกอบด้วย บันได (Main Stair), ระเบียงหน้า (Veranda), ห้องนอน (Bedroom) และส่วนครัว (Kitchen) และมีการชักหลังคาปีกนกออกมา โดยรอบเรือนหลวง นอกจากนี้ยังมีชานแดด (Terrace) อยู่นอกใต้ร่มชายคา รวมถึงถังเก็บน้ำ (Water Tank) ห้องอาบน้ำ (Bathroom) และห้องขับถ่าย (Toilet) ด้วย

“Type D” – ประเภทเรือนสามจั่วมีเรือนขวาง ได้แก่ เรือนหลังที่ BN-02
ลักษณะความสัมพันธ์ : จัดเป็นประเภทผังพื้นแบบขยาย โดยมีหลังคาสามหลัง ขนาดเท่ากัน สันหลังคาวางในแนวขนานกัน หลังคาชิดติดกัน พื้นที่ใช้สอยได้ หลังคาเรือนหลวง (เรือนหลังใหญ่) นั้น ประกอบด้วย ห้องโถง (Hall) และ ห้องนอน (Bedroom) พื้นที่ใช้สอยใต้หลังคาเรือนต่อขยายด้านข้าง (เรือน หลังเล็ก) คือ ส่วนครัว (Kitchen) มีเรือนขวางต่อออกมาจากด้านหน้าของ หลังคาสองหลัง สันหลังคาวางในแนวตั้งฉากกัน พื้นที่ใช้สอยใต้หลังคาเรือน ขวาง ประกอบด้วย บันได (Main Stair), ระเบียงหน้า (Veranda) และห้อง เก็บของ (Storage) และมีการชักหลังคาปีกนกออกมาโดยรอบเรือนหลวง นอกจากนี้ยังมีชานแดด (Terrace) อยู่นอกใต้ร่มชายคา รวมถึงถังเก็บน้ำ (Water Tank) ห้องอาบน้ำ (Bathroom) และห้องขับถ่าย (Toilet) ด้วย

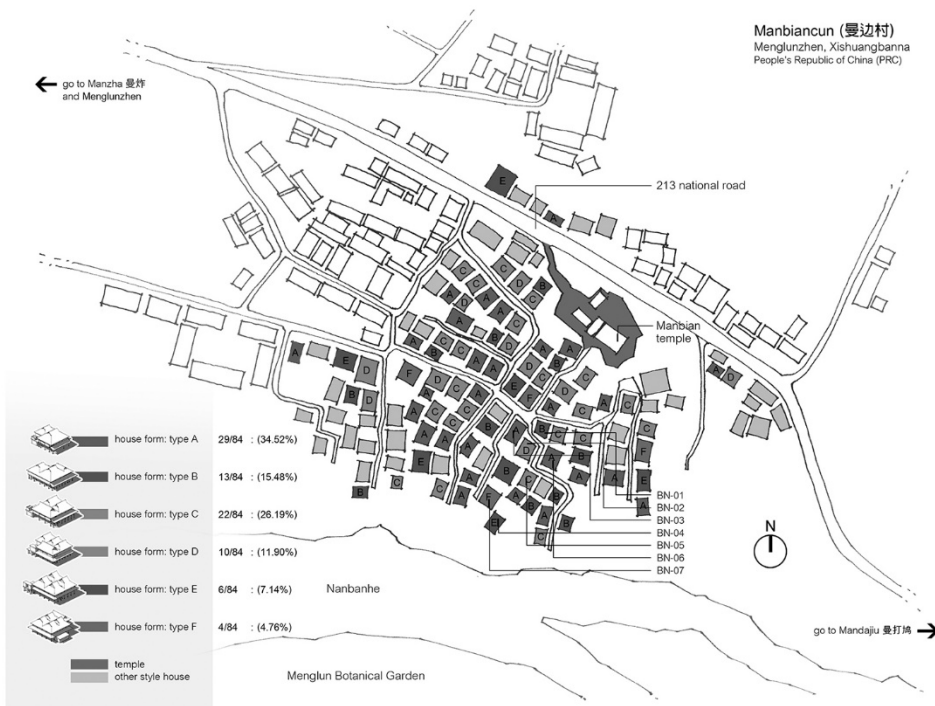
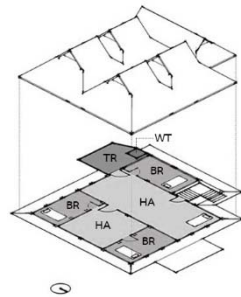
“Type E” – ประเภทเรือนสี่จั่ว ได้แก่ เรือนหลังที่ BN-04
ลักษณะความสัมพันธ์ : จัดเป็นประเภทผังพื้นแบบขยาย โดยมีหลังคาสี่หลัง ขนาดเท่ากัน สันหลังคาวางในแนวขนานกันในลักษณะ 2 x 2 แถวเท่ากัน หลังคาชิดติดกัน พื้นที่ใช้สอยใต้หลังคาเรือนหลวง (เรือนหลังใหญ่) นั้น ประกอบด้วย บันได (Main Stair), ระเบียงหน้า (Veranda), ห้องโถง (Hall), ห้องนอน (Bedroom) ไม่มีพื้นที่ใช้สอยใต้หลังคาเรือนต่อขยายด้านข้าง และ มีการชักหลังคาปีกนกออกมาโดยรอบเรือนหลวง นอกจากนี้ยังมีชานแดด (Terrace) อยู่นอกใต้ร่มชายคา รวมถึงถังเก็บน้ำ (Water Tank) ห้องอาบน้ำ (Bathroom) และห้องขับถ่าย (Toilet) ด้วย

“Type F” – ประเภทเรือนสี่จั่วมีเรือนขวาง ได้แก่ เรือนหลังที่ BN-07

ลักษณะความสัมพันธ์ : จัดเป็นประเภทผังพื้นแบบพัฒนา ซึ่งไม่เป็นไปตามแบบแผนดั้งเดิมและแบบขยาย โดยมีหลังคาสี่เหลี่ยมเท่ากัน สันหลังคาวางในแนวขนานกันในลักษณะ 2×2 แถวเท่ากัน หลังคาชิดติดกัน พื้นที่ใช้สอยใต้หลังคาเรือนหลวง (เรือนหลังใหญ่) นั้น ประกอบด้วย ห้องโถง (Hall), ห้องนอน (Bedroom) ไม่มีพื้นที่ใช้สอยใต้หลังคาเรือนต่อขยายด้านข้าง มีเรือนขวางต่อออกมาจากด้านหน้าของหลังคาสองหลัง พื้นที่ใช้สอยใต้หลังคาเรือนขวาง ประกอบด้วย บันได (Main Stair) และห้องนอน (Bedroom) ส่วนพื้นที่ระเบียงหน้า (Veranda) หายไป และมีการชักหลังคาปีกนกออกมาโดยรอบเรือนหลวง มีชานแดด (Terrace) อยู่นอกใต้ร่มชายคา รวมถึงถังเก็บน้ำ (Water Tank) อีกทั้งพื้นที่ส่วนครัว (Kitchen), ห้องอาบน้ำ (Bathroom) และห้องขับถ่าย (Toilet) ได้จัดให้อยู่ใต้ถุนเรือน

จากการจำแนกรูปแบบของเรือนไทลื้อของหมู่บ้านแปน เมืองนูนนั้น ทำให้ทราบว่ารูปแบบของเรือนของหมู่บ้านกรณีศึกษาหนึ่งหน่วยตัวอย่าง (Sample Unit) มีความหลากหลายอยู่ในตัวเอง ทั้งนี้หน่วยตัวอย่างของหมู่บ้านแปนก็เป็นเพียงหนึ่งหน่วยหมู่บ้านที่คัดเลือกมาเป็นกรณีศึกษาในท่ามกลางกรณีศึกษาอีกเป็นจำนวนมากในภาพรวมของการวิจัยองค์รวม ซึ่งจะได้ตีพิมพ์เผยแพร่บทความที่เป็นข้อค้นพบในลักษณะผลของการสังเคราะห์ในโอกาสต่อไป

ผังชุมชนแสดงตำแหน่ง
การจำแนกประเภทของ
เรือนไทลื้อหมู่บ้านแปน
เมืองนูน แคว้นสิบสองปันนา

สำหรับแบบแผนของรูปทรงเรือนภายในหมู่บ้านกรณีศึกษานั้นปรากฏ มีรูปแบบเรือนทั้งสิ้น 6 รูปแบบหลัก (ดูภาพหน้าตรงข้าม) จากการสำรวจ เรือนภายในหมู่บ้านทั้ง 84 หลัง จำแนกออกเป็น “เรือนรูปแบบ A : ประเภท เรือนแฝดเยื้อง” มีจำนวนมากที่สุดในการบันทึกผลสำรวจ โดยมีทั้งหมด 29 หลัง คิดเป็นร้อยละ 34.52 “เรือนรูปแบบ B : ประเภทเรือนแฝดเยื้องและมีเรือน ขวาง” มีจำนวน 13 หลัง คิดเป็นร้อยละ 15.47 “เรือนรูปแบบ C : ประเภท เรือนแฝดและมีเรือนขวาง” มีจำนวน 22 หลัง คิดเป็นร้อยละ 26.19 “เรือน รูปแบบ D : ประเภทเรือนสามจั่วมีเรือนขวาง” มีจำนวน 10 หลัง คิดเป็น ร้อยละ 11.90 “เรือนรูปแบบ E : ประเภทเรือนสี่จั่ว” มีจำนวน 6 หลัง คิดเป็นร้อยละ 7.14 และ “เรือนรูปแบบ F : ประเภทเรือนสี่จั่วมีเรือนขวาง” มีจำนวน 4 หลัง คิดเป็นร้อยละ 4.76

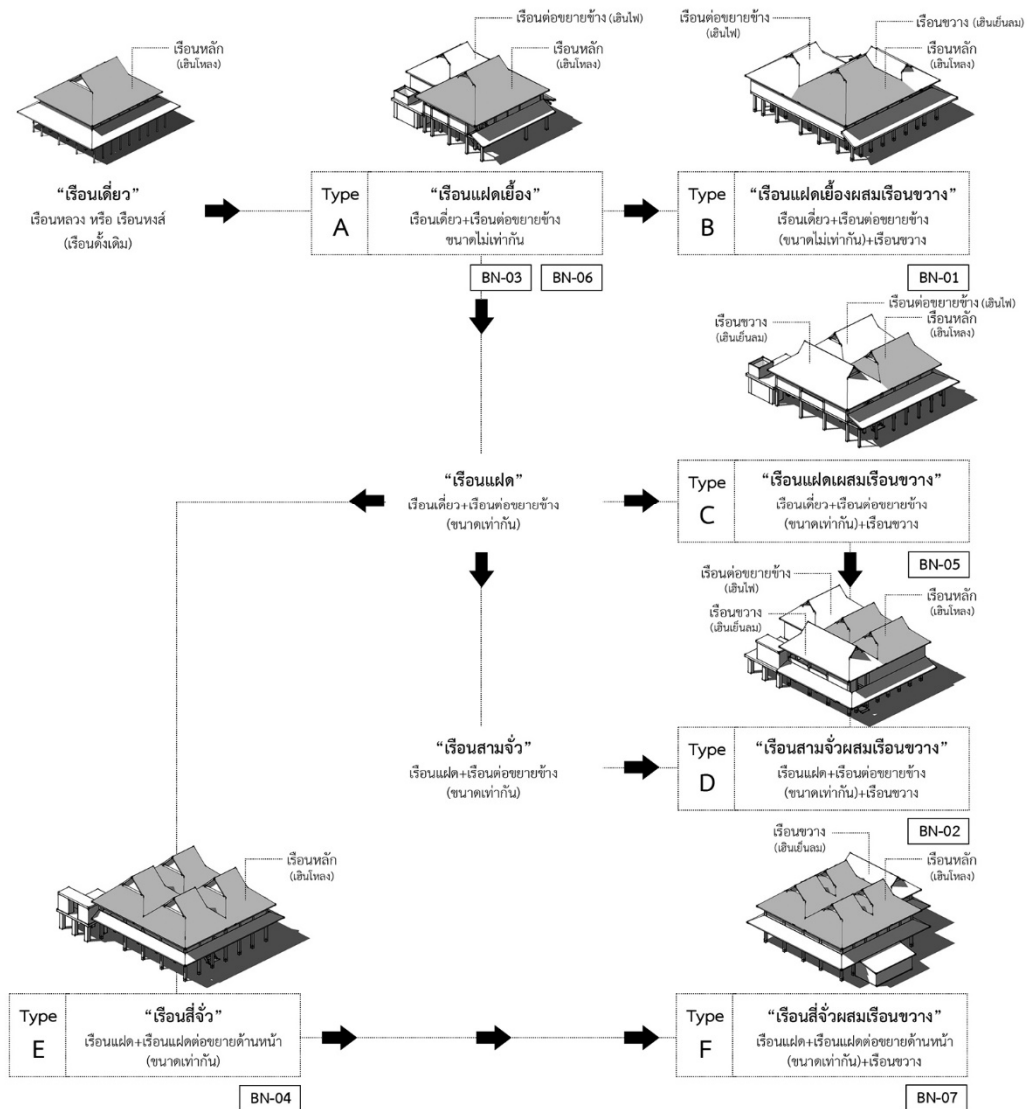
2. การวิเคราะห์พัฒนาการของเรือน (Development of House)

จากข้อมูลการวิเคราะห์รูปแบบแบบแผนของเรือน (Typology of House) ในช่วงต้น รูปแบบเรือนที่พบมีทั้งหมด 6 รูปแบบ จากเรือนกรณีศึกษาทั้งหมด 7 หลัง ได้แก่ เรือนแฝดเยื้อง, เรือนแฝดเยื้องมีเรือนขวาง, เรือนแฝดมีเรือน ขวาง, เรือนสามจั่วมีเรือนขวาง, เรือนสี่จั่ว และเรือนสี่จั่วมีเรือนขวาง จะเห็น ได้ว่ารูปแบบเรือนมีความหลากหลายมาก ซึ่งพัฒนาการของเรือนนั้นผู้เขียน สันนิษฐานว่า เรือนดั้งเดิมนั้นเป็น “เรือนเดี่ยว” เรียกว่าเป็น “เรือนหลวง” ต่อมาได้มีการต่อขยายออกทางด้านข้าง ซึ่งทำให้สันหลังคาขนานกับเรือนหลวง มักจะเป็นส่วนครัว เป็นเรือนต่อขยายด้านข้าง เรียกว่า “เฮินไฟ” หากต่อขยาย ออกไปทางด้านหน้า โดยหันสันหลังคาตั้งฉากกับเรือนหลวงเรียกว่า “เรือน ขวาง” จากนั้นจำนวนจั่วของเรือนก็ได้พัฒนามาเป็นเรือนแฝด (เรือนสองจั่ว) เรือนสามจั่ว และเรือนสี่จั่วในที่สุด ในปัจจุบันนี้หากแบบแผนของเรือนถูก พัฒนามาไกลพอสมควรแล้ว ก็อาจจะสร้างเรือนหลายจั่วขึ้นมาพร้อม ๆ กัน อย่างเช่น “เรือนสี่จั่ว” เป็นต้น ซึ่งเป็นรูปทรงสมัยใหม่และมีผังเรือนแบบ พัฒนา

จากการวิเคราะห์พัฒนาการของเรือน (Development of House) หากนำเรือนกรณีศึกษามาแยกแยะประเภท ทำให้เห็นถึงพัฒนาการของเรือน เป็นลำดับ จาก “เรือนหงส์ หรือ เฮินหงส์” ที่กล่าวถึงในตำนานพญาสมมติกับ เรือนหลังแรก²¹ ถือเป็นเรือนดั้งเดิมของชาติพันธุ์ไทลื้อ เรียกว่า “เรือนเดี่ยว” ผังพื้นของเรือนเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ต่อมาเมื่อมีจำนวนสมาชิกในเรือน เพิ่มขึ้น พื้นที่เรือนก็ขยายใหญ่ขึ้น จึงมีการชักขยายคาเรือนออกไปทางด้านข้าง กลายเป็น “เรือนเดี่ยวชักปีกชายคา” หรือทำเป็น “เรือนต่อมุข” แต่ทว่า หมู่บ้านนี้ได้แยกพื้นที่ส่วนครัว (Kitchen) ออกมา จึงจะเห็นเรือนต่อขยาย ด้านข้างเกือบทุกหลัง กลายเป็น “เรือนแฝดเยื้อง” (Type A) และมีการต่อ เรือนขวางไปทางด้านหน้าของเรือนแฝดในส่วน “บันได (Main Stair)” และ

Development of Tai Lue House

Tai Lue houses: Manbiancun, Menglunzhen, Xishuangbanna

พัฒนาการของเรือนไทลื้อ
บ้านแปน เมืองนูน แคว้น
สิบสองปันนา

“ระเบียงหน้า (Veranda)” ทำให้กลายเป็น “เรือนแฝดเอียงมีเรือนขวาง” (Type B) “เรือนแฝดมีเรือนขวาง” (Type C) และ “เรือนสามจั่วมีเรือนขวาง” (Type D) ส่วน “เรือนสี่จั่ว” (Type E) เป็นรูปแบบสมัยใหม่ที่มีโครงสร้างซับซ้อนขึ้น ได้พัฒนามาจากการนำเรือนแฝดสองหลังมาต่อกันทางด้านหน้า โดยให้แนวสันหลังคาขนานกัน หากมีเรือนขวางเข้าไปก็จะกลายเป็น “เรือนสี่จั่วมีเรือนขวาง” (Type F) ต่อไป

สรุปผลการศึกษา

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์รูปแบบแบบแผนของเรือน (Typology of House) และพัฒนาการ (Development) ของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ ได้แก่ การจำแนกรูปทรงของเรือน ลักษณะความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอย และลำดับการเข้าถึงพื้นที่ภายในเรือนพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในพื้นที่ศึกษาชุมชนเดียวกัน เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับลักษณะความสัมพันธ์ของรูปทรงหลังคา กับตำแหน่งผังพื้นของเรือนพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ รวมทั้งศึกษาพัฒนาการของเรือนพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ผู้วิจัยขอสรุปผลการศึกษาเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. การจำแนกประเภทของเรือน

ประเภทรูปทรงของเรือนที่พบในพื้นที่กรณีศึกษามีทั้งหมด 6 รูปแบบ ได้แก่ เรือนแฝดเยื้อง (Type A) เรือนแฝดเยื้องมีเรือนขวาง (Type B) เรือนแฝดมีเรือนขวาง (Type C) เรือนสามจั่วมีเรือนขวาง (Type D) เรือนสี่จั่ว (Type E) และเรือนสี่จั่วมีเรือนขวาง (Type F) ถึงแม้ว่าเรือนจะมีรูปแบบที่แตกต่างกัน แต่แบบแผนผังเรือนมีลักษณะคล้ายกัน ส่วนใหญ่แล้วเรือนไทลื้อจะเป็นเรือนที่มีผังพื้นแบบขยาย มีลำดับการเข้าถึงพื้นที่ใช้สอยคล้ายกัน ไม่ว่าเรือนจะอยู่ตำแหน่งไหนก็ตาม หน้าเรือนจะต้องหันไปทางทิศเหนือเสมอ คือ จะหันบันไดทางขึ้นเรือนไปทางทิศเหนือ และจะให้ทิศหัวนอนหันไปทางทิศเหนือด้วย ซึ่งเป็นตำแหน่งของวัดและเป็นทิศมงคล แต่มีเพียงแค่เรือนผังพื้นแบบพัฒนาเท่านั้นที่ไม่ค่อยเป็นไปตามแบบแผน

2. ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างรูปทรงหลังคา กับตำแหน่งผังพื้นของเรือน

พื้นที่ใช้สอยที่อยู่ใต้หลังคา “เรือนหลวง” นั้นต้องมีห้องนอน (Bedroom) และห้องโถง (Hall) อยู่ด้วยกันเสมอ เพราะพื้นที่เหล่านี้เป็นพื้นที่สำคัญของเรือน บางประเภทอาจจะมีบันได (Main Stair) และระเบียงหน้า (Veranda) รวมอยู่ด้วย แต่มักจะพบประเภทเรือนเดี่ยวที่มีผังพื้นแบบดั้งเดิมและเรือนแฝดเยื้องที่มีผังพื้นแบบขยาย ส่วนพื้นที่ใช้สอยที่อยู่ใต้หลังคา “เรือนต่อขยายด้านข้าง” จะพบในเรือนผังพื้นแบบขยาย ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ส่วนครัว (Kitchen) บางหลังแยกไปเป็น “เรือนครัว หรือ เอนไฟ” ส่วนพื้นที่ใช้สอยที่อยู่ใต้หลังคา “เรือนขวาง” มักจะเป็นส่วนด้านหน้าของเรือน พบในเรือนผังพื้นแบบขยายและแบบพัฒนา เป็นส่วนบันได (Main Stair) และระเบียงหน้า (Veranda) บางหลังมีห้องนอน (Bedroom) ที่แบ่งต่อขยายออกมาอีกห้องหนึ่งหรือเป็นห้องเก็บของ (Storage) รวมอยู่ด้วย และส่วนสุดท้าย ขานแดด (Terrace) จะอยู่นอกได้รวมชายคา เพราะเป็นพื้นที่เปียกจะต้องถูกแสงแดด

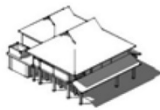
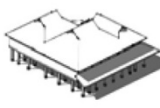
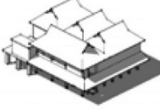
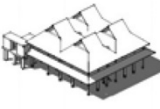
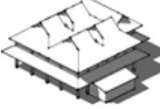
อยู่เสมอ ระดับพื้นจะต่ำกว่าพื้นเรือนมักจะมีถังเก็บน้ำ (Water Tank) ห้อง
อาบน้ำ (Bathroom) และห้องขับถ่าย (Toilet) อยู่บริเวณขนแดดเสมอ
(ดูตารางที่ 2)

3. พัฒนาการของเรือน

ความแตกต่างและความซับซ้อนของหลังคาเรือน เกิดขึ้นมาจากข้อจำกัดของ
วัสดุและระบบการก่อสร้างที่จะต้องแบ่งระบบโครงสร้างออกเป็นหลายชุด
หลายเรือน เนื่องจากผังเรือนเริ่มเปลี่ยนแปลงจากผังพื้นแบบดั้งเดิมเป็นผังพื้น
แบบขยายและแบบพัฒนามากขึ้น เพื่อรองรับการเพิ่มขึ้นของจำนวนสมาชิก
ในครอบครัว ทำให้ผังพื้นมีขนาดใหญ่ขึ้น อีกทั้งรสนิยมความชอบส่วนบุคคล
ก็มีส่วนทำให้รูปแบบเรือนมีความแตกต่างกัน จากการศึกษารูปแบบทาง
สถาปัตยกรรมด้วยวิธีการสำรวจจริงวัด และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิใน
ท้องถิ่นพบว่า พัฒนาการของรูปแบบสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นไทลื้อใน
พื้นที่ศึกษาเกิดอย่างค่อยเป็นค่อยไป สอดคล้องกับบริบทแวดล้อมทางสังคม
วัฒนธรรมที่ส่งผลต่อความต้องการใช้สอยของเรือนที่มีการเปลี่ยนแปลง

ทั้งนี้เริ่มต้นจากรูปแบบ “เรือนเดี่ยว” ซึ่งปัจจุบันไม่มีเรือนในลักษณะ
ดังกล่าวหลงเหลืออยู่แล้วในพื้นที่ศึกษา ทว่าเมื่อลงสนามเก็บข้อมูลด้วยการ
สำรวจจริงวัดพบว่าเรือนเดี่ยวดังกล่าวได้ถูกต่อเติมกลายเป็นเรือนในลักษณะ
ต่าง ๆ จากเรือนเดี่ยวนั้นมีการต่อขยายคาที่เรียกว่า “พะ” เพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอย
ต่อมาเริ่มมีความนิยมในการต่อเติมเป็นเรือนแฝดที่ขนานสันหลังคาคู่ไปกับ
เรือนประธาน ทว่าเรือนที่ต่อเติมใหม่นี้จะมีขนาดเล็กกว่าและทำหน้าที่เป็น
เรือนครัว อันเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงลักษณะการใช้สอยพื้นที่ในเรือน
ที่ค้ำจนถึงสู่ลักษณะมากขึ้น ทว่าเรือนที่ต่อเติมใหม่นี้มักจะก่อสร้างให้มีขนาด
ย่อมกว่าเรือนประธานเพื่อสะท้อนให้เห็นฐานานุศักดิ์ที่แตกต่างกัน

ต่อมาเมื่อคดีเรื่องดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไปจึงมีความนิยมในการ
ต่อเติมเรือนขนาดเท่ากันขนานกับเรือนประธานเดิม ซึ่งหลังจากนั้นก็เห็นว่า
มีความนิยมในการต่อเติมและสร้างใหม่เรือนแฝดสองหลัง และเรือนสามหลัง
ปรากฏขึ้น นอกจากนี้เมื่อชีวิตเริ่มเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ ระบบเศรษฐกิจ
ของครัวเรือนไม่ได้พึ่งพากับการเกษตรกรรมผสมผสานอย่างเดียว ทำให้รูปแบบ
การดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไป แทนที่จะใช้ชีวิตตอนกลางวันอยู่ในไร่นาจมี
เวลาว่างกลับมาพักผ่อนที่เรือน ตลอดจนการเดินทางไปตั้งถิ่นฐานแหล่งอื่น ๆ
ของลูกหลาน และจะกลับมาเยี่ยมบรรพบุรุษในประเพณีสำคัญ เช่น สงกรานต์
และมักจะพาเพื่อนฝูงหรือญาติพี่น้องต่างวัฒนธรรมที่เกิดจากการแต่งงานข้าม
ชาติพันธุ์มาเยี่ยมเยือน จึงมีความต้องการพื้นที่ในลักษณะกึ่งโถงสำหรับการ
พักผ่อนตอนกลางวัน การจัดเลี้ยงและรับแขก จึงมีการแก้ปัญหาด้วยการขยาย
พื้นที่โถงหน้าเรือน รวมทั้งมีการต่อเติม “เรือนขวาง” ซึ่งเรียกในภาษาถิ่นว่า
“เรือนเย็นลม” เพื่อรองรับกิจกรรมเอนกประสงค์ต่าง ๆ ของเรือน

ประเภท	รูปแบบเรือน	องค์ประกอบพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน			
		เรือนหลวง	เรือนต่อขยายด้านข้าง	เรือนขวาง	นอกเรือน
Type A	BN-03, BN-06 	- บันได (Main Stair) - ระเบียงหน้า (Veranda) - ห้องโถง (Hall) - ห้องนอน (Bedroom)	- ส่วนครัว (Kitchen)	-	- ชานแดด (Terrace) - ถังน้ำ (Water Tank) - อาบน้ำ (Bathroom) - ชั้บถ่าย (Toilet)
	หลังคาและผังเรือน	เรือนแฝดเยื้อง ผังพื้นแบบขยาย			
Type B	BN-01 	- ห้องโถง (Hall) - ห้องนอน (Bedroom)	- ส่วนครัว (Kitchen)	- บันได (Main Stair) - ระเบียงหน้า (Veranda)	- ชานแดด (Terrace) - ถังน้ำ (Water Tank) - อาบน้ำ (Bathroom) - ชั้บถ่าย (Toilet)
	หลังคาและผังเรือน	เรือนแฝดเยื้องมีเรือนขวาง ผังพื้นแบบขยาย			
Type C	BN-05 	- ห้องโถง (Hall) - ห้องนอน (Bedroom)	-	- บันได (Main Stair) - ระเบียงหน้า (Veranda) - ห้องนอน (Bedroom) - ส่วนครัว (Kitchen)	- ชานแดด (Terrace) - ถังน้ำ (Water Tank) - อาบน้ำ (Bathroom) - ชั้บถ่าย (Toilet)
	หลังคาและผังเรือน	เรือนแฝดมีเรือนขวาง ผังพื้นแบบขยาย			
Type D	BN-02 	- ห้องโถง (Hall) - ห้องนอน (Bedroom)	- ส่วนครัว (Kitchen)	- บันได (Main Stair) - หัวค่อม (Veranda) - ห้องเก็บของ (Storage)	- ชานแดด (Terrace) - ถังน้ำ (Water Tank) - อาบน้ำ (Bathroom) - ชั้บถ่าย (Toilet)
	หลังคาและผังเรือน	เรือนสามจั่วมีเรือนขวาง ผังพื้นแบบขยาย			
Type E	BN-04 	- บันได (Main Stair) - ระเบียงหน้า (Veranda) - ห้องโถง (Hall) - ห้องนอน (Bedroom) - ส่วนครัว (Kitchen)	-	-	- ชานแดด (Terrace) - ถังน้ำ (Water Tank) - อาบน้ำ (Bathroom) - ชั้บถ่าย (Toilet)
	หลังคาและผังเรือน	เรือนสี่จั่ว ผังพื้นแบบขยาย			
Type F	BN-07 	- ห้องโถง (Hall) - ห้องนอน (Bedroom)	-	- บันได (Main Stair) - ห้องนอน (Bedroom)	- ชานแดด (Terrace) - ถังน้ำ (Water Tank) - อาบน้ำ (Bathroom) - ชั้บถ่าย (Toilet) - ส่วนครัว (Kitchen)
	หลังคาและผังเรือน	เรือนสี่จั่วมีเรือนขวาง ผังพื้นแบบพัฒนา			

ตารางที่ 2 : แสดงรูปแบบและองค์ประกอบพื้นที่ภายในเรือนที่สัมพันธ์กับรูปทรง
หลังคาของเรือนแบบต่าง ๆ

จากการศึกษาพบว่า ในหมู่บ้านต่าง ๆ จะมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนที่หลากหลาย ซึ่งเกิดจากการต่อเติมปรับปรุงเรือนดั้งเดิมให้สามารถรองรับวิถีชีวิตร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการ และเกิดขึ้นจากการสร้างเรือนขึ้นใหม่ ทว่าด้วย “ค่านิยม” และ “สำนึกในอัตลักษณ์ที่แตกต่าง” ระหว่างกลุ่มลื้อและกลุ่มคนจีน จึงทำให้แม้จะมีการสร้างเรือนใหม่ แต่ยังคงคุณลักษณะของการเป็นเรือนยกใต้ถุนสูงและหลังคาเรือน และมีแนวโน้มจะสร้างเรือนที่มีหลังคาสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในชุมชนที่อยู่ใกล้เมืองใหญ่อันเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ดังตัวอย่างของหมู่บ้านแปนเมืองนูนที่ผู้วิจัยคัดสรรเป็นกรณีศึกษาในบทความนี้ด้วย

ข้อจำกัดของการศึกษา

สืบเนื่องจากในการสำรวจในภาพรวมของโครงการวิจัยในครั้งนี้นั้นเป็นการสำรวจแบบเร็ว (Rapid Survey) เพื่อให้ได้ภาพโดยรวมของกรณีศึกษาต่าง ๆ ของสิบสองปันนา ทำให้แบ่งเวลาลงสนามในแต่ละชุมชนไม่มากนัก เพราะฉะนั้นในการศึกษาในบทความนี้จึงต้องใช้การคัดเลือกกรณีศึกษามาเป็นตัวแทน ไม่ได้ศึกษาในเรือนทุกหลังในหมู่บ้าน

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการศึกษาวิจัยและเก็บข้อมูลภาคสนาม “พุทธศาสนสถานของกลุ่มชนชาติพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป : ชุมชนไทลื้อ ในเขตปกครองตนเองชนชาติไทสิบสองปันนา” ภายใต้ชุดโครงการวิจัยทุนเมธีวิจัยอาวุโส สกว. ศาสตราจารย์ ดร. เสมอชัย พูลสุวรรณ 2558, “พุทธศาสนสถานเถรวาทในบริบทวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ (คริสต์ศตวรรษที่ 11-ปัจจุบัน)” โดยมี อาจารย์ ดร. เกรียงไกร เกิดศิริ เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย พร้อมด้วยคณะผู้ช่วยวิจัยระดับปริญญาเอกและระดับปริญญาโท สาขาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งได้ลงสำรวจเก็บข้อมูลภาคสนามระหว่างวันที่ 9-17 เมษายน พ.ศ. 2559 ในพื้นที่หลายเมือง อาทิ เมืองมาง เมืองพง เมืองหล้า เมืองแวน เมืองนูน เมืองอิง เมืองเชียงรุ่ง เมืองฮ่า เมืองลวง เป็นต้น ในเขตปกครองตนเองชนชาติไทสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน

เชิงอรรถ

- ¹ เกรียงไกร เกิดศิริ, “ภูมิหลังการตั้งถิ่นฐานกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว และการเคลื่อนย้ายสู่ประเทศไทย,” หน้าจั่วว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย, ฉบับที่ 7 (กันยายน 2553–สิงหาคม 2554) : 83-130.
- ² บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, “ไทยลื้อ,” ใน 30 ชาติในเชียงราย, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพฯ : สยามปริทัศน์, 2557), 145-175.
- ³ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยลื้อสองปันนา เล่ม 1-เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : ศยาม, 2557).
- ⁴ วนิตา พึ่งสุนทร, “เรือนไตลื้อในลื้อสองปันนา,” หน้าจั่ว, ฉบับที่ 10 (2533) : 12-36.
- ⁵ อรศิริ ปาณินท์, “กล่าวถึงวัดบ้านถิ่นลื้อสองปันนาอีกครั้ง,” หน้าจั่ว, ฉบับที่ 10 (2533) : 37-54.
- ⁶ Zhu Liangwen, *The Dai or Tai and Their Architecture & Customs in South China* (Bangkok: DD. Books, 1992).
- ⁷ จูเหลียงเหวิน, *ชนชาติไต สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไตในลื้อสองปันนา*, แปลโดยงามพรรณ เวชชาชีวะ (เชียงใหม่ : สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์, 2537).
- ⁸ อรศิริ ปาณินท์, บ้านและหมู่บ้านพื้นถิ่น, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2539).
- ⁹ กวิน ว่องวิทย์การ และคนอื่นๆ, การเปรียบเทียบภูมิปัญญาในการพัฒนาการของบ้านพื้นถิ่นไทลื้อ ระหว่างพื้นที่เลือกสรรในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ประเทศไทย กับพื้นที่เลือกสรรในแคว้นลื้อสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2548).
- ¹⁰ วนิตา พึ่งสุนทร, “เรือนไตลื้อในลื้อสองปันนา,” หน้าจั่ว, ฉบับที่ 10 (2533) : 12-36.
- ¹¹ จูเหลียงเหวิน, *ชนชาติไต สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไตในลื้อสองปันนา*, แปลโดยงามพรรณ เวชชาชีวะ (เชียงใหม่ : สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์, 2537).
- ¹² วนิตา พึ่งสุนทร, เรื่องเดียวกัน, 12-36.
- ¹³ จูเหลียงเหวิน, เรื่องเดียวกัน.

- ¹⁴ อรศิริ ปาณินท์, บ้านและหมู่บ้านพื้นถิ่น, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2539).
- ¹⁵ Yun Gao, “Symbolism in the Construction of the Dai Traditional House.” *Edinburgh Architecture Research* 22 (1995): 121-131.
- ¹⁶ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยลื้อสองปันนา เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : ศยาม, 2557), 168-170.
- ¹⁷ สัมภาษณ์, ป้อจ่าน (พ่ออาจารย์) หนานหน่อ, ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนบ้านแปน ลื้อสองปันนา, 12 เมษายน 2559.
- ¹⁸ จูเหลียงเหวิน, *ชนชาติไต สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไตในลื้อสองปันนา*, แปลโดยงามพรรณ เวชชาชีวะ (เชียงใหม่ : สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์, 2537).
- ¹⁹ วนิตา พึ่งสุนทร, “เรือนไตลื้อในลื้อสองปันนา,” หน้าจั่ว, ฉบับที่ 10 (2533) : 12-36.
- ²⁰ จูเหลียงเหวิน, เรื่องเดียวกัน.
- ²¹ เรื่องเดียวกัน.

Bibliography

Sources (Thai)

- Bunchuai Srisawat. “Tai Lue.” In *30 Chat Nai Chiang Rai [30 Nations in Chaing Rai]*, 145-175. Bangkok: Siam Parithat, 2014.
- _____. *Thai Sipsongpanna Lem 1-Lem 2 [Thai Xishuangbanna Volume 1-2]*. Bangkok: Siam Parithat, 2557.
- Inthanon Sukkri. “Phonlawat Khong Phumpanya Nai Ruean Phuenthin Tai Lue Rawang Thin Kamnoet Nai Mueang Luang Sipsongpanna Kap Ban Luang Nue – Ban Luang Tai Amphoe Doi Saket Changwat Chiang Mai [The Dynamics of Wisdom in the Tai Lue Vernacular Houses between the Original Area, Mueang Luang, Xishuangbanna and Luang Nue Village – Luang Tai Village, Doi Saket District, Chiangmai Province].” Master of Architecture (Architecture), Chiang Mai University, 2016.

- Inthanon Sukkri, and Rawiwan Oranratmanee. "Phonlawat Khong Phumpanya Nai Ruean Phuenthin Tai Lue Rawang Thin Kamnoet Nai Mueang Luang Sipsongpanna Kap Ban Luang Nue – Ban Luang Tai Amphoe Doi Saket Changwat Chiang Mai. [The Dynamics of Wisdom in the Tai Lue Vernacular Houses between the Original Area, Mueang Luang, Xishuangbanna and Luang Nue Village – Luang Tai Village, Doi Saket District, Chiangmai Province]." *Najua: Architecture, Design and Environment*, no.30 (January–December 2016): A3-A30.
- Kawin Wongwikkan et al. *Kan Priaptiap Phumpanya Nai Phattanakan Khong Ban Phuenthin Tai Lue Rawang Phuenthin Lueaksan Nai Amphoe Chiang Kham Changwat Phayao Prathet Thai Kap Phuenthin Luaeksan Nai Khwaen Sipsongpanna Monthon Yunnan Satharanarat Prachachon Chin [Comparison of Wisdom in the Development of Tai Lue House between Selected Areas in Chiang Kham District, Phayao Province, Thailand and Selected Areas in Xishuangbanna, Yunnan, People's Republic of China]*. Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF), 2005.
- Khrongkan Phiphitthaphan Wattanatham Lae Chattiphan Lanna. *Tai Lue Attalak Hang Chattiphan [Tai Lue, Identity of Ethnic]*. Chaing Mai: Social Research Institute, Chaing Mai University, 2008.
- Kreangkai Kirdsiri, "Phumlang Kan Tang Thinthan Klum Chattiphan Tai-Lao Lae Kan Khlueanyai Su Prathet Thai [Historical Background of Tai-Lao Settlement and Movement to Thailand]." *Najua: History of Architecture and Thai Architecture*, no.7 (September 2010–August 2011), 83-130.
- Ornsiri Panin. *Ban Lae Muban Phuenthin. [Vernacular Houses and Villages]*. 2nd ed. Bangkok: The Association of Siamese Architects under Royal Patronage, 1996.
- Ornsiri Panin et al. *Ruean Phuenthin Thai-Tai [Thai-Tai Vernacular Houses]*. Bangkok: Faculty of Architecture, Silpakorn University, 2008.
- Prasit Lipracha et al. *Thai Phrat Thin Phak Nue Prawattisat Chattiphan Lae Phromdan Ratchat [The Northern Thai Diaspora, Ethnic History and National State Borders]*. Ching Mai: Centre of Research and Academic Services (CRAS), and Centre of Ethnic Studies and Development (CESD), Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University, 2015.
- Rawiwan Oranratmanee. *Rupbaep Banruean Khong Klum Chattiphan Nai Usakane [House Forms of Ethnic Groups in Southeast Asia]*. 3rd ed. Chiang Mai: Research Administration Center, Office of the University, Chiang Mai University, 2015.
- Wanida Puengsunthorn. Ruean Tai Lue Nai Sipsongpanna [Tai Lue Houses in Xishuangbanna]. *Najua*, no.10 (1990): 12-36.
- Zhu, Liangwen. *Chonchat Tai Sathapattayakam Lae Khanop Thamnam Prapheni Tai Nai Sipsongpanna [Tha Dai or the Tai and Their Architecture and Customs in South China]*. Translated by Ngamphan Wetchachiwa. Chiang Mai: Suriyawong Book Centre, 1994.